

Brede steun voor ambitieus klimaatbeleid als aan vier voorwaarden is voldaan

Resultaten van een raadpleging onder
meer dan 10.000 Nederlanders over het
Nederlandse klimaatbeleid

Niek Mouter (TU Delft),
contactpersoon: n.mouter@tudelft.nl
Lisette van Beek (Universiteit Utrecht)
Annamarie de Ruijter (TU Delft)
Jose Ignacio Hernandez (TU Delft)
Schoutje Schouten (Populytics)
Linde van Noord (Nationale Denktank)
Shannon Spruit (Populytics)

Met medewerking van Annie Chen, Kirsten Mallant, Olaf de Waal,
Thomas Gielbert, Ruben Verbeeke, Marjolein Bouwmeester en
Julia Kooijman (allen studenten van de TU Delft)

17-06-2021

INHOUDSOPGAVE

Management samenvatting	4
Samenvatting	7
<i>Resultaten</i>	8
<i>Aanbevelingen</i>	16
<i>Ervaringen van deelnemers</i>	20
1. Introductie	22
1.1 <i>Waarom een PWE?</i>	22
1.2 <i>De kern van de klimaatraadpleging</i>	25
1.3 <i>Wetenschappelijke innovaties</i>	26
2. Methodologie	28
2.1 <i>Het opzetten van de PWE</i>	28
2.2 <i>Dataverzameling</i>	33
2.3 <i>Socio-demografische gegevens van de deelnemers</i>	34
3. Resultaten	36
3.1 <i>Descriptieve resultaten</i>	36
3.2 <i>Uitkomsten van Latente Klasse Clusteranalyse</i>	53
3.2.1 <i>Latente Klasse Clusteranalyse van de adviezen in de PWE</i>	53
3.2.2 <i>Latente Klasse Clusteranalyse van de adviezen na de PWE</i>	57
3.3 <i>Kwalitatieve resultaten</i>	63
3.3.1 <i>Voorstanders van zeer ambitieus klimaatbeleid willen drastische herziening van de samenleving</i>	64
3.3.2 <i>Argumenten van tegenstanders van een ambitieuzer klimaatbeleid</i>	68
3.3.3 <i>Vier voorwaarden belangrijk bij acceptatie van een ambitieuzer klimaatbeleid door de middengroep</i>	70
3.3.4 <i>Meer windmolens op zee</i>	76
3.3.5 <i>Meer windmolens en zonneparken op land</i>	80
3.3.6 <i>Invoering kilometerheffing</i>	87
3.3.7 <i>Verlenging subsidie elektrisch rijden</i>	95
3.3.8 <i>Verkleining veestapel door uitkoop en afoming</i>	101

3.3.9 Invoering vleesbelasting	109
3.3.10 Verhogen van de energiebelasting op aardgas	117
3.3.11 Stimuleren van isolatie van woningen	123
3.3.12 Aanscherping CO ₂ heffing industrie	128
3.3.13 Meer subsidie afname CO ₂ uitstoot industrie	133
3.3.14 Bouwen van kerncentrale(s)	137
3.3.15 Investeren in groene waterstof	144
3.3.16 Verhogen van de vliegbelasting	147
<i>3.4 Resultaten van de deliberatieve sessies</i>	<i>154</i>
<i>3.5 Overige ideeën die deelnemers inbrachten</i>	<i>157</i>
4. Wat vonden deelnemers van de PWE?	161
5. Discussie	173
Referenties	181
Appendix: Relatie perspectieven en voorkeuren voor klimaatmaatregelen	182

MANAGEMENT SAMENVATTING

Nu Europa recent de klimaatdoelen heeft aangescherpt moet de nieuwe regering beslissen welke maatregelen genomen worden om de uitstoot van broeikasgassen zoals CO₂ te verlagen. Tweede Kamerleden hebben eerder aangegeven dat zij graag de brede samenleving hierbij willen betrekken. Onderzoekers van de TU Delft en de Universiteit Utrecht hebben daarom de klimaatraadpleging ontwikkeld. In maart adviseerden meer dan 10.000 Nederlanders de regering over dit onderwerp.

De methode

Voor de klimaatraadpleging is gebruik gemaakt van een Participatieve Waarde Evaluatie (PWE). Deze volksraadplegingsmethode zorgt er vooral voor dat de (stille) middengroep kan meedenken. PWE is een innovatieve volksraadplegingsmethode die een stuk verder gaat dan een opiniepeiling of een referendum. In een referendum worden complexe vraagstukken platgeslagen tot een 'Ja/Nee-keuze'. In een PWE kunnen deelnemers hun voorkeuren uiten op basis van een totaalplaatje van beleidsopties en effecten. Deelnemers krijgen de kans om beleidsopties in samenhang te beoordelen, ze kunnen hun voorkeuren motiveren en nuanceren en eigen ideeën aandragen. Doordat burgers in de PWE als het ware in de schoenen van de politicus staan, krijgen zij meer begrip voor de (complexiteit van de) keuzes die een politicus moet maken.

Vier voorwaarden bepalend voor steun van de middengroep

De klimaatraadpleging laat zien dat ongeveer 25% van de Nederlanders een zeer uitgesproken mening heeft over klimaatbeleid. Dit zijn tegenstanders van extra klimaatbeleid en de sterke voorstanders die vinden dat klimaatbeleid niet ambitieus genoeg kan zijn. Vier voorwaarden zijn erg belangrijk om ervoor te zorgen dat de brede middengroep van ongeveer 75% van de Nederlanders ambitieuzer klimaatbeleid steunt.

- 1) Klimaatmaatregelen die de persoonlijke levenssfeer van burgers direct raken zijn pas acceptabel als andere maatregelen zichtbaar maximaal zijn toegepast en de overheid een streng beleid voert tegen grote vervuilende sectoren
- 2) Bescherm lage inkomens en voorkom dat de kloof tussen arm en rijk groter wordt
- 3) De vervuiler moet betalen
- 4) De baten van een maatregel moeten hoger zijn dan de kosten en er mag geen beter alternatief zijn

Persoonlijke levenssfeer

De acceptatie van klimaatmaatregelen die de persoonlijke levenssfeer van burgers direct raken – zoals een vleesbelasting en het bouwen van windmolens op land – zal hoger zijn

als duidelijk zichtbaar is dat de overheid er alles aan gedaan heeft om maatregelen te nemen die niet of nauwelijks worden ervaren als een directe aantasting van de persoonlijke levenssfeer (o.a. bouwen van windmolens op zee, stimuleren van isolatie van woningen, stimuleren zonnepanelen op daken). Zichtbaarheid is hierbij erg belangrijk. Daken die vol liggen met zonnepanelen werken beter dan een plan om dit in de toekomst te realiseren. De middengroep vindt het daarbij belangrijk dat de overheid een streng beleid voert tegen grote vervuulende sectoren bijvoorbeeld via een verhoging van de vliegbelasting of een aanscherping van de CO₂ heffing voor de industrie. Veel burgers hebben het gevoel dat sectoren als de industrie en de luchtvaart door goede politieke contacten nauwelijks effect ondervinden van klimaatbeleid. Als zij ervaren dat de overheid een streng beleid voert tegen sectoren die in hun ogen vervuילend zijn, dan zullen zij sneller geneigd zijn om maatregelen te accepteren die volgens hen direct op hun eigen bord terecht komen.

Zet in op maatregelen die goed scoren

Wanneer de regering wil dat ambitieuzer klimaatbeleid wordt gesteund door de middengroep, dan is het verstandig om sterk in te zetten op maatregelen die het best scoren op de vier voorwaarden zoals windmolens op zee, aanscherping CO₂ heffing industrie en stimuleren van isolatie van woningen. Ook het verhogen van subsidie op CO₂ reductie in de industrie, het verhogen van de vliegbelasting en het investeren in groene waterstof scoren goed en kunnen op steun rekenen van de middengroep. Voor alle zes de maatregelen die goed scoren geldt wel dat er ook tegenargumenten worden genoemd door deelnemers en het is aan te bevelen om in de onderbouwing van keuzes op deze argumenten in te gaan.

Voorstellen van deelnemers

Deelnemers aan de klimaatraadpleging doen verschillende voorstellen die gericht zijn op het verbeteren van maatregelen die minder goed scoren op de vier voorwaarden. Sommige deelnemers vrezen bijvoorbeeld dat de invoering van een kilometerheffing ervoor zorgt dat de kloof tussen arm en rijk groter wordt. Zij denken dat hoge inkomens gemakkelijker op deze maatregel kunnen anticiperen door meer thuis te gaan werken of door een elektrische auto te kopen, terwijl lage inkomens die een beroep hebben waarbij zij afhankelijk zijn van de auto harder worden geraakt. Om dit op te lossen pleiten deelnemers voor vrijstelling van bepaalde groepen (zoals ondernemers die afhankelijk zijn van hun auto) of voor het specifiek subsidiëren van elektrisch vervoer voor mensen die voor hun werk afhankelijk zijn van de auto. Tot slot hebben sommige deelnemers moeite met de kilometerheffing, omdat zij denken dat er een beter alternatief beschikbaar is. Zij denken dat het beter is om de wegenbelasting te vervangen door hogere accijnzen op fossiele brandstof omdat de invoeringskosten lager zijn en ze zich zorgen maken om privacyaspecten van de kilometerheffing. Ook geven ze aan dat de kilometerheffing een

te grove maatregel is, omdat er niet wordt gedifferentieerd tussen zuinige en minder zuinige auto's, terwijl een hogere accijns op fossiele brandstoffen hier wel voor corrigeert.

De burger serieus nemen is niet hetzelfde als de resultaten klakkeloos overnemen

91% van de deelnemers vindt dat de overheid zowel de adviezen van burgers als experts in overweging moet nemen. 3% van de deelnemers vindt dat de overheid alleen moet kijken naar adviezen van burgers en dus adviezen van experts moet negeren. 6% vindt dat de overheid uitsluitend moet luisteren naar experts. Deelnemers zijn zeer positief over de klimaatraadpleging. 80% zegt dat de overheid deze methode vaker moet toepassen. Deelnemers vonden het met name fijn om nuance te kunnen aanbrengen en mee te worden genomen in beslissingen die de overheid moet nemen. Deelnemers ervaren een sterk gevoel van betrokkenheid bij overheidsbeleid door hun deelname en zij vonden de informatie die ze kregen in de raadpleging helder en toegankelijk. Eén deelnemer zegt bijvoorbeeld:

"De overheid plaatst zich op deze manier dicht bij de burger; dat maakt hun beslissingen geloofwaardiger"

SAMENVATTING

Nu Europa recent de klimaatdoelen heeft aangescherpt moet de nieuwe regering beslissen welke maatregelen genomen worden om de uitstoot van broeikasgassen zoals CO₂ te verlagen. Tweede Kamerleden hebben eerder aangegeven dat zij graag de brede samenleving hierbij willen betrekken. Het hoofddoel van dit onderzoek is om de Nederlandse samenleving in staat te stellen om de regering te adviseren over klimaatbeleid. Dit doen wij via een Participatieve Waarde Evaluatie (PWE).

De methode

PWE is een methode om de participatie van grote groepen burgers te faciliteren. De essentie van een PWE is dat burgers een advies kunnen geven over een keuzevraagstuk van de overheid. Zij worden als het ware op de stoel van de overheid gezet. Het keuzevraagstuk van de overheid wordt nagebootst in een online omgeving. Vervolgens wordt er aan deelnemende burgers gevraagd wat zij hun overheid zouden adviseren. PWE gaat een stuk verder dan een opiniepeiling of een referendum. In een referendum worden complexe vraagstukken platgeslagen tot een 'Ja/Nee-keuze'. In een PWE kunnen deelnemers hun voorkeuren uiten op basis van een totaalplaatje van beleidsopties en effecten. Deelnemers krijgen de kans om beleidsopties in samenhang te beoordelen, ze kunnen hun voorkeuren motiveren en nuanceren en eigen ideeën aandragen. Doordat burgers in de PWE als het ware in de schoenen van de politicus staan, krijgen zij meer begrip voor de (complexiteit van de) keuzes die een politicus moet maken.

De klimaatraadpleging

Deelnemers aan de klimaatraadpleging konden via een online platform (www.klimaatraadpleging.nl) advies geven over de mate waarin de regering maatregelen moet toepassen om de nationale klimaatdoelstellingen in 2030 te halen. De raadpleging bestaat uit twee onderdelen. In het eerste onderdeel kregen deelnemers 10 maatregelen te zien die broeikasgassen verminderen (meer wind op zee, meer wind/zon op land, kilometerheffing, subsidie elektrisch rijden, veestapel verkleinen, vleesbelasting, hogere belasting aardgas, subsidie woning isoleren, aanscherping CO₂ heffing industrie en CO₂ subsidie industrie). Ze kregen ook informatie te zien over de effecten van de maatregelen en vervolgens werd er aan hen gevraagd om aan te geven in hoeverre de overheid deze moet toepassen om de aangescherpte nationale klimaatdoelstellingen te halen. Moet er voor 2030 een vleesbelasting van 2 euro per kilogram kip worden ingevoerd? Of zelfs een vleesbelasting van 3 euro per kilogram kip? Of moet de regering geen vleesbelasting invoeren, maar voor andere maatregelen kiezen om de doelstellingen te halen?

In dit eerste onderdeel geven deelnemers advies binnen de kaders van de huidige overheidsdoelen en de budgetten die beschikbaar zijn om ambitieuzer klimaatbeleid te realiseren. Dit geeft mogelijk te weinig ruimte aan tegenstanders van klimaatbeleid en deelnemers die juist vinden dat de overheid niet ver genoeg kan gaan met invoeren van klimaatbeleid. In het tweede onderdeel van deze klimaatraadpleging is het daarom mogelijk voor deze twee groepen om buiten de kaders van het huidige overheidsbeleid een advies te geven. Specifiek vragen wij deelnemers of de overheid bepaalde maatregelen wel of niet moet kiezen. Tegenstanders van extra klimaatbeleid kunnen hier dus aangeven dat zij willen dat de overheid geen extra maatregelen neemt en voorstanders kunnen alle maatregelen adviseren zonder dat zij rekening hoeven te houden met beschikbare overheidsbudgetten. In het tweede onderdeel konden deelnemers ook een advies geven over maatregelen waarvan het minder zeker is dat zij al voor 2030 een grote bijdrage leveren aan de nationale klimaatdoelstellingen (het bouwen van kerncentrales en investeren in groene waterstof) en een maatregel die geen bijdrage levert aan de Nederlandse klimaatdoelstellingen, maar wel aan mondiale CO₂ reductie (de vliegbelasting). Daarnaast is er in het tweede onderdeel ruimte voor burgers om argumenten voor hun keuzes te delen en kunnen ze zelf ideeën doorgeven aan de overheid. Ook vragen we hen hoe de overheid de raadpleging moet gebruiken.

Deelnemers

In totaal hebben er 10.810 Nederlanders meegedaan aan de klimaatraadpleging. We hebben de PWE uitgevoerd met een aselekt getrokken steekproef van 2.163 Nederlanders uit een internetpanel. Daarnaast hebben we de PWE opengesteld voor alle Nederlanders boven de 18 jaar. Tussen 5 maart en 31 maart deden 8.647 Nederlanders mee aan deze open raadpleging. We hebben de klimaatraadpleging zowel gedaan met deelnemers uit een internetpanel dat zo is samengesteld om een representatief beeld te geven van de voorkeuren van de Nederlandse bevolking boven de 18 jaar als met een groep die zichzelf heeft aangemeld, omdat zo twee kernwaarden van burgerparticipatie geborgd zijn: 1) representativiteit: participerende burgers moeten een zo goed mogelijke afspiegeling zijn van de voorkeuren van de Nederlandse bevolking; 2) inclusiviteit: alle Nederlanders die hun voorkeuren willen doorgeven aan de overheid moeten de kans krijgen om aan het onderzoek deel te nemen.

Resultaten

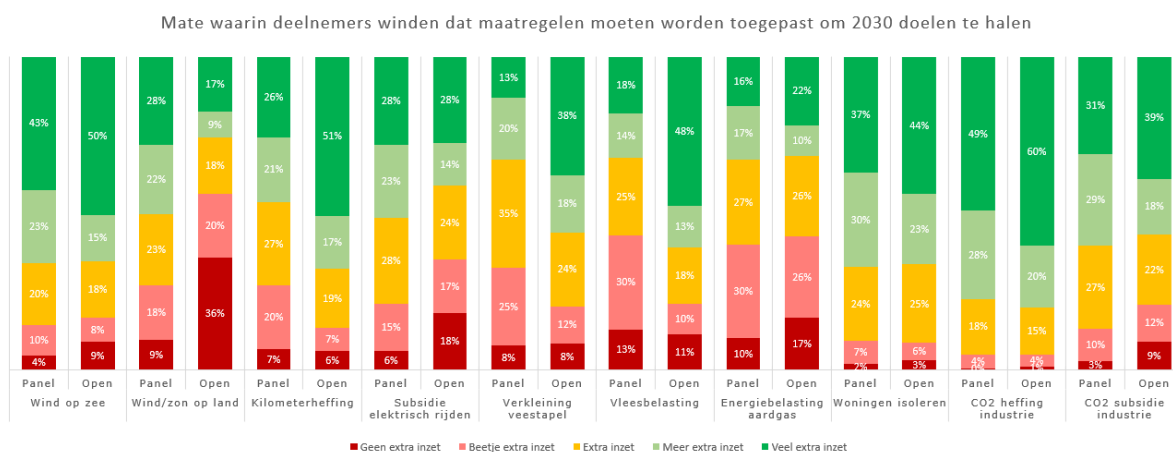
Welke maatregelen adviseren de deelnemers?

Uit het eerste onderdeel van de klimaatraadpleging volgt dat deelnemers aan de open raadpleging adviseren om maatregelen in intensere mate toe te passen als we dit

vergelijken met deelnemers uit het internetpanel. Figuur A laat bijvoorbeeld zien dat 18% van de deelnemers uit het internetpanel vindt dat de vleesbelasting maximaal moet worden ingevoerd, terwijl 13% vindt dat er juist geen vleesbelasting moet worden ingevoerd. In de open raadpleging ligt deze verhouding op 48% maximale toepassing ten opzichte van 11% die adviseert om geen vleesbelasting in te voeren. Drie maatregelen scoren zeer goed in zowel de raadpleging met het internetpanel als de open raadpleging. Meer dan 80% van de deelnemers vindt dat "meer windmolens op zee", "aanscherping CO₂ heffing industrie" en "stimuleren van isolatie van woningen" extra moeten worden toegepast en meer dan 35% adviseert de overheid zelfs om deze maatregelen maximaal toe te passen. Aan de andere kant scoort het invoeren van de vleesbelasting niet goed onder deelnemers van het internetpanel, terwijl "meer windmolens en zonneparken op land" niet populair is onder deelnemers van de open raadpleging. De maatregel "verhogen energiebelasting op aardgas" wordt onaantrekkelijk gevonden door een substantieel aandeel van de deelnemers uit de open raadpleging en het internetpanel.

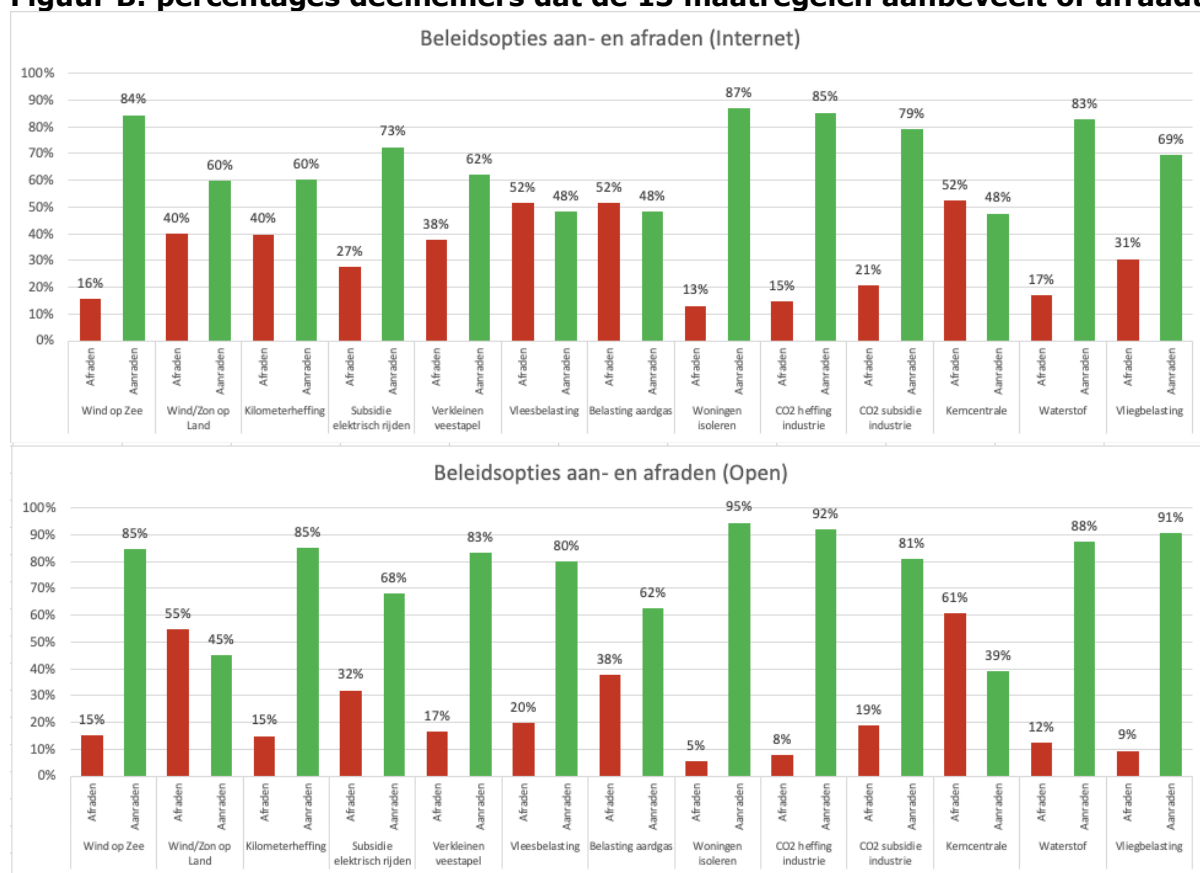
Figuur A: Mate waarin deelnemers vinden dat de maatregelen moeten worden toegepast

Nadat deelnemers hun advies hadden gegeven in de PWE konden zij in het tweede onderdeel van de klimaatraadpleging nog een keer aangeven of ze de 10 maatregelen zouden aanbevelen of afraden aan de overheid. Ook konden zij een advies geven over drie andere maatregelen (bouwen van kerncentrales, investeren in groene waterstof en het verhogen van de vliegbelasting). Figuur B laat zien dat de aanbevelingen die respondenten doen sterk overeenkomen met de aanbevelingen die zij doen in het eerste onderdeel. Meer windmolens op zee, aanscherping CO₂ heffing industrie en stimuleren van isolatie van woningen scoren het best onder deelnemers van het internetpanel. Ook maatregelen als "subsidie afname CO₂ uitstoot industrie", "verhogen van de vliegbelasting" en "investeren in groene waterstof" kunnen op veel steun rekenen. Het bouwen van kerncentrales scoort zowel slecht in de raadpleging met het internetpanel als de open raadpleging. Het invoeren van de vleesbelasting en het verhogen van de energiebelasting wordt afgeraden door de

meerderheid van de deelnemers uit het internetpanel en het bouwen van meer windmolens en zonneparken op land is niet populair onder deelnemers van de open raadpleging.

Figuur B: percentages deelnemers dat de 13 maatregelen aanbeveelt of afraadt

Deelnemers is ook gevraagd of zij bij het geven van hun advies vooral hebben gekeken naar effecten voor henzelf, effecten voor alle Nederlanders, effecten voor toekomstige generaties, effecten voor natuur en milieu of een gelijkmatige verdeling van de effecten over verschillende groepen in Nederland. Slechts 16% van de deelnemers geeft aan dat zij vooral naar effecten voor henzelf hebben gekeken bij het geven van een advies. 77% van deelnemers zegt met name te hebben gekeken naar effecten voor toekomstige generaties bij het geven van hun advies en 79% keek vooral naar effecten op natuur en milieu. Ook is er aan deelnemers gevraagd om aan te geven in welke mate de maatregelen een effect zullen hebben op hun eigen leven. We zien met name bij het internetpanel dat er weinig verschil is tussen deelnemers die maatregelen afraden of aanraden wat betreft de effecten die zij denken te ervaren door de maatregel. Om een voorbeeld te geven: 61% van de deelnemers uit het internetpanel die *geen effect* denken te ervaren van de maatregel "verhogen energielasting op aardgas" adviseert om de maatregel extra toe te passen en dit geldt voor 60% van de deelnemers uit het internetpanel die denken een *groot effect* te ervaren als deze maatregel extra wordt toegepast.

Ongeveer 25% van de Nederlanders heeft een zeer uitgesproken mening

Als we de adviezen van deelnemers analyseren met meer geavanceerde technieken zoals latente klasse clusteranalyses (LKCA) dan zien we dat ongeveer 25% een zeer uitgesproken mening heeft over de wenselijkheid van een ambitieuzer klimaatbeleid. Dit zijn de felle tegenstanders die extra klimaatbeleid afzweren en de felle voorstanders die vinden dat de regering niet ver genoeg kan gaan.

De LKCA laat zien dat 6% van de deelnemers uit het internetpanel wil dat de overheid zoveel mogelijk inzet op klimaatbeleid. Bij de open raadpleging is deze groep groter (11%). In deze groep zijn jongeren die in steden wonen en op linksgeoriënteerde politieke partijen stemmen relatief sterk vertegenwoordigd. Uit het kwalitatieve gedeelte van de klimaatraadpleging blijkt dat een groot deel van deze groep vindt dat individuele burgers en de overheid grotere stappen moeten zetten om klimaatverandering tegen te gaan dan alleen het implementeren van maatregelen die voorlagen in de klimaatraadpleging. Voorstanders van zeer ambitieus klimaatbeleid vinden dat burgers hun consumptie fors moeten terugdringen en de overheid heeft de taak om consumptie te ontmoedigen.

Aan de andere kant geeft 20% van de deelnemers uit het internetpanel aan dat zij zeer negatief zijn over het invoeren van extra klimaatbeleid. Alle maatregelen worden afgeraden door een ruime meerderheid uit deze groep. Ouderen, hoogopgeleiden en mensen met een gemiddeld inkomen zijn oververtegenwoordigd in deze groep. 19% van de deelnemers uit het internetpanel geeft aan dat de Nederlandse overheid *niet* meer zou moeten doen om klimaatverandering tegen te gaan en 23% geeft aan te twijfelen aan de ernst van klimaatverandering. De open raadpleging bevat ook een groep die tegenstander is van een ambitieuzer klimaatbeleid, maar deze groep is veel kleiner. 11% van de deelnemers vindt niet dat de Nederlandse overheid meer zou moeten doen om klimaatverandering tegen te gaan en 9% geeft aan te twijfelen aan de ernst van klimaatverandering.

Vier voorwaarden bepalend voor steun van de middengroep

Naast de tegenstanders van ambitieuzer klimaatbeleid en de groep Nederlanders die positief is over een zo ambitieus mogelijk klimaatbeleid identificeren we een grote middengroep. Op basis van argumenten die deelnemers noemen voor de keuzes die zij maken, concluderen we dat vier voorwaarden erg belangrijk zijn om ervoor te zorgen dat de brede middengroep van ongeveer 75% van de Nederlanders ambitieuzer klimaatbeleid steunt. Voor deze groep zijn rechtvaardigheid en efficiëntie (de maatschappelijke baten zijn hoger dan de maatschappelijke kosten) kernwaarden. De analyse van de argumenten van deze groep levert drie rechtvaardigheidsvoorwaarden en een efficiëntievoorwaarde op

die het draagvlak van de middengroep voor klimaatmaatregelen beïnvloeden.

- 1) Klimaatmaatregelen die de persoonlijke levenssfeer van burgers direct raken zijn pas acceptabel als andere maatregelen zichtbaar maximaal zijn toegepast en de overheid een streng beleid voert tegen grote vervuilende sectoren.
- 2) Bescherm lage inkomens en voorkom dat de kloof tussen arm en rijk groter wordt.
- 3) De vervuiler moet betalen.
- 4) De baten van een maatregel moeten hoger zijn dan de kosten en er mag geen beter alternatief zijn.

Rechtvaardigheidsvoorwaarden 2 en 3 gaan over een rechtvaardige verdeling van lusten en lasten, terwijl de eerste voorwaarde zowel gaat over verdelende rechtvaardigheid als over het respect voor en het behouden van de persoonlijke levenssfeer ('justice as recognition').

1) Klimaatmaatregelen die de persoonlijke levenssfeer van burgers direct raken zijn pas acceptabel als andere maatregelen zichtbaar maximaal zijn toegepast en de overheid een streng beleid voert tegen grote vervuilende sectoren

Een sterk punt van de PWE-raadplegingsmethode is dat burgers in staat worden gesteld om beleidsopties in samenhang te beoordelen en de kwalitatieve resultaten van de klimaatraadpleging tonen aan dat deelnemers ook daadwerkelijk de wenselijkheid van maatregelen in samenhang hebben beoordeeld. Voor veel deelnemers uit de middengroep is het belangrijk dat een specifieke hiërarchie wordt gevolgd bij het implementeren van klimaatmaatregelen. Klimaatmaatregelen die direct ingrijpen op het dagelijks leven en de persoonlijke levenssfeer van burgers zijn voor een deel van de middengroep pas acceptabel onder twee voorwaarden: 1) maatregelen die niet of nauwelijks ingrijpen op het dagelijks leven van gewone burgers zijn zichtbaar maximaal toegepast; 2) de overheid voert een streng beleid tegenover grote sectoren die volgens burgers vervuilend zijn.

Voorbeelden van maatregelen die volgens veel deelnemers uit de middengroep niet moeten worden geprioriteerd omdat zij direct ingrijpen op het dagelijks leven van burgers en de persoonlijke levenssfeer zijn het invoeren van de vleesbelasting, het verhogen van de energiebelasting op aardgas en het aanleggen van windparken en zonneparken op land. In mindere mate wordt de kilometerheffing in dit rijtje genoemd. Deze maatregel heeft wel invloed op het dagelijks leven, maar heeft minder directe invloed op het leven 'achter de voordeur'. De middengroep vindt deze maatregelen pas acceptabel als andere maatregelen die de persoonlijke levenssfeer niet direct raken zichtbaar maximaal zijn

toegepast. Het gaat hier om maatregelen waarvoor geldt dat burgers geen drang of dwang voelen om hun leven sterk aan te passen. Deze maatregelen richten zich op het stimuleren van duurzamer gedrag (zetje in de goede richting) en ze zijn niet gericht op het straffen van het huidige gedrag van burgers. Voorbeelden van maatregelen die in deze categorie kunnen worden ingedeeld zijn "Stimuleren van isolatie van woningen", "Verlenging subsidie elektrisch rijden", "Meer subsidie afname CO₂ uitstoot industrie" en "Meer windmolens op zee". Het extra stimuleren van zonnepanelen op daken was niet opgenomen als maatregel in de klimaatrapportage, maar veel deelnemers stelden dat deze maatregel met prioriteit moet worden ingevoerd, omdat deze niet ingrijpt op het dagelijks leven en de persoonlijke levenssfeer.

Voorkeuren voor specifieke klimaatmaatregelen zijn dus conditioneel aan het beleid dat de overheid voert ten aanzien van andere klimaatmaatregelen. Het aanleggen van zonneparken en windparks op land is veel acceptabeler wanneer het duidelijk zichtbaar is dat de overheid er alles aan heeft gedaan om het aanleggen van zonnepanelen op daken te stimuleren en windparks op zee aan te leggen. Zichtbaarheid is hierbij erg belangrijk. Daken die vol liggen met zonnepanelen tonen beter aan dat de overheid zich maximaal heeft ingezet om deze maatregel volledig uit te putten, dan een plan om dit in de toekomst te realiseren. Hieronder quotes van deelnemers die "Wind op Zee" en "Wind op land" duidelijk in samenhang hebben beoordeeld of die de regering adviseren om te kiezen voor zonnepanelen op daken.

"Meer windmolens op zee omdat er daardoor minder windmolens op het land hoeven te komen, hier hebben wij als bevolking het minste last van."

"Er worden nu miljarden aan subsidies verstrekt om wind op land te stimuleren terwijl wind op zee, "winst op zee" is."

"Windmolens op land verknoeid ons landschap. Is niet prettig voor de burgers die er dicht bij in de buurt wonen (slagschaduw/geluid). Op zee hebben we minder last van."

"Zonneparken in weilanden ben ik niet voor, omdat er voldoende dakruimte in Nederland is om zonnepanelen op te leggen....Leg alle daken vol met zonnepanelen, zeker van grote schuren, hallen en fabrieken."

"Waarom zonneparken als er ruimte tekort is, leg eerst maar eens zonnepanelen op alle daken wat misschien iets duurder is maar veel ruimte efficiënter."

Wil de overheid maatregelen die de persoonlijke levenssfeer van burgers direct raken

acceptabel maken voor Nederlanders uit de middengroep dan is het niet alleen belangrijk om zichtbaar te maken dat andere maatregelen maximaal worden toegepast, maar het is ook essentieel dat er streng beleid wordt gevoerd tegen grote vervuilende sectoren. De maatregelen "Aanscherping CO₂ heffing industrie" en "Verhogen van de vliegbelasting" zijn voorbeelden van maatregelen die volgens deze deelnemers vooraan in de rij zouden moeten worden gezet om dit te realiseren. Ook hier geldt dat de voorkeuren van veel burgers uit de middengroep voor klimaatmaatregelen conditioneel zijn aan het beleid dat de overheid voert ten aanzien van andere klimaatmaatregelen. Het voeren van streng beleid tegen sectoren die in hun ogen vervuilend zijn, kan ervoor zorgen dat beleid dat henzelf direct raakt als acceptabeler wordt ervaren. Wat zit hier precies achter? Veel deelnemers hebben het gevoel dat sectoren als de industrie en de luchtvaart een voorkeursbehandeling krijgen en zij ervaren dit als oneerlijk. Meer specifiek zouden veel deelnemers er moeite mee hebben als burgers massaal nadelen ervaren van klimaatbeleid (bijvoorbeeld door de invoering van een vleesbelasting), terwijl de industrie en de luchtvaart door goede politieke contacten nauwelijks effecten ervaren. Verschillende deelnemers hebben het gevoel dat vliegen op dit moment te goedkoop is en zij vinden dat er eerst een redelijke prijs betaald moet worden voordat andere klimaatmaatregelen worden overwogen.

Het is opvallend dat de landbouw door sommige deelnemers wordt gezien als een grote vervuilende sector met megastallen die met prioriteit moet worden aangepakt, terwijl andere deelnemers veel meer redeneren vanuit individuele boeren die voor hun gevoel nu al (te) hard geraakt worden door overheidsbeleid. Deze laatste groep vindt het dan ook onrechtvaardig als landbouwmaatregelen prioriteit zouden krijgen. De twee groepen deelnemers vinden dus dezelfde rechtvaardigheidsvoorwaarde erg belangrijk, maar trekken vervolgens een tegengestelde conclusie als het gaat over de prioriteit die landbouwmaatregelen moeten krijgen ten opzichte van andere maatregelen. Tot slot is er nog een derde groep die vindt dat de overheid maatregelen mag opleggen tegen grote boerenbedrijven, maar kleine bedrijven met rust moet laten. Zie bijvoorbeeld de volgende quote:

"Als laatste vind ik de ontwikkeling van megastallen echt slecht. Ik vind boeren die van hun veestapel moeten leven, zij moeten met rust worden gelaten. Maar megastallen moeten verboden worden, ook uit oogpunt van dierenwelzijn."

De klimaatraadpleging laat zien dat veel leden van de middengroep en veel voorstanders van een zeer ambitieus klimaatbeleid heel anders denken over de wenselijkheid van maatregelen die het dagelijks leven van burgers direct raken. Voor veel leden van de

middengroep geldt dat deze maatregelen pas acceptabel zijn als aan de bovenstaande voorwaarden is voldaan. Verschillende voorstanders van een zeer ambitieus klimaatbeleid geven in hun argumentatie aan dat maatregelen die de persoonlijke levenssfeer treffen juist geprioriteerd moeten worden omdat dit de bewustwording over de urgentie van het klimaatprobleem vergroot. Zie hieronder een aantal quotes van voorstanders van een zeer ambitieus klimaatbeleid.

"Om bij de mensen het besef te vergroten eerst starten met maatregelen die gedrag veranderen. Voordat de zee wordt volgebouwd met windmolens eerst de mensen de gevolgen van het consumptiegedrag laten voelen cq ervaren."

"Ik denk dat het beprijzen van uitstoot een heel effectieve maatregel is omdat dit een direct en persoonlijk aspect heeft. Klimaatverandering staat ver van de individuele mens af (je merkt het niet persoonlijk en veel impact wordt uitgesteld naar de toekomst), dus maatregelen moeten dit dichterbij brengen."

"Het invoeren van een vleesbelasting en een kilometerheffing raakt alle Nederlanders: dit lijkt mij van enorm belang. De klimaatcrisis is niet een ver van mijn bed-show, het is niet een probleem van de overheid alleen. Dit is een crisis van ons allemaal en dat is wat er nu mist in het klimaatbeleid. We moeten dit samen doen en deze samenwerking vraagt gedragsverandering van alle Nederlanders."

2) Bescherm lage inkomens en voorkom dat de kloof tussen arm en rijk groter wordt

Een grote groep deelnemers maakt zich zorgen over de invloed van verschillende klimaatmaatregelen op Nederlanders met een laag- of middeninkomen. Men heeft het gevoel dat Nederlanders uit deze groep in de knel kunnen komen te zitten wanneer maatregelen als de vleesbelasting, de kilometerheffing en een hogere energiebelasting op aardgas worden ingevoerd. Bij het verhogen van de energiebelasting op aardgas komt dit argument vaker terug dan bij de vleesbelasting, omdat het volgens deelnemers bij de energiebelasting relatief moeilijk is om over te stappen op een alternatief. Bij een vleesbelasting kunnen lage inkomens overstappen op ander voedsel als zij de hogere prijs niet willen betalen, maar een hogere energiebelasting is lastiger te ontwijken doordat alternatieven zoals een warmtepomp duur zijn. Deelnemers maken zich er zorgen over dat hoge inkomens nauwelijks worden geraakt door een hogere energiebelasting, omdat zij overstappen op alternatieven, terwijl lage inkomens op hogere kosten worden gejaagd.

3) De vervuiler moet betalen

Verschillende deelnemers uit de middengroep geven aan dat zij bepaalde

klimaatmaatregelen eerlijk en goed vinden omdat het betekent dat individuen en/of bedrijven die zorgen voor de uitstoot van broeikasgassen daarvoor moeten betalen. Dit wordt bijvoorbeeld genoemd bij de vliegbelasting, de vleesbelasting en de invoering van de kilometerheffing.

4) De baten van een maatregel moeten hoger zijn dan de kosten en er mag geen beter alternatief zijn

De middengroep ervaart klimaatbeleid als efficiënt wanneer voldaan is aan twee voorwaarden: 1) de maatschappelijke baten zijn hoger dan de kosten; 2) er zijn geen alternatieven met een betere verhouding tussen maatschappelijke baten en kosten. De verlenging van subsidie voor elektrisch rijden is een voorbeeld van een maatregel die volgens veel deelnemers niet goed scoort op het eerste criterium. Een kleine groep deelnemers benadrukt de voordelen van de subsidie van elektrisch rijden, maar een grotere groep deelnemers benadrukt nadelen zoals milieuvervuiling bij het slopen van elektrische auto's, de mate waarin stimulering van elektrisch rijden leidt tot verduurzaming (wanneer het niet lukt om voldoende groene elektriciteit te produceren), negatieve effecten op de (verkeers)veiligheid en maatschappelijke kosten van het verzwaren van het elektriciteitsnet. Een maatregel die volgens een aantal deelnemers matig scoort op het tweede criterium is het invoeren van de kilometerheffing. Deze deelnemers hebben het idee dat je de wegenbelasting beter kunt vervangen door hogere accijnzen op fossiele brandstof dan door een kilometerheffing. Deelnemers denken dat dit een goedkopere maatregel is, omdat er geen ICT-systeem hoeft te worden opgetuigd, ze maken zich zorgen om privacyaspecten van de kilometerheffing en ze geven aan dat de kilometerheffing een te grove maatregel is omdat er niet wordt gedifferentieerd tussen zuinige en minder zuinige benzineauto's en diesels, terwijl een hogere accijns op fossiele brandstoffen hier wel voor corrigeert. Deze hogere accijns zou dus een groter effect kunnen hebben op de uitstoot van broeikasgassen. Deze deelnemers vinden ook dat het verhogen van de accijns op fossiele brandstoffen beter aansluit bij het 'de vervuiler moet betalen' principe dan de kilometerheffing waarvoor geldt dat een benzineauto die veel broeikasgassen uitstoot evenveel moet betalen als een zuinige benzineauto.

Aanbevelingen

Zet in op maatregelen die goed scoren op de vier voorwaarden

Wanneer de regering wil dat ambitieuzer klimaatbeleid wordt gesteund door de middengroep, dan is het verstandig om sterk in te zetten op maatregelen die goed scoren op de vier voorwaarden zoals windmolens op zee, aanscherping CO₂ heffing industrie en stimuleren van isolatie van woningen. Dit zijn allen maatregelen die de persoonlijke

levenssfeer niet of nauwelijks direct aantasten, de kans dat lage inkomens fors worden geraakt is klein en burgers ervaren dit als maatregelen waarvoor geldt dat de maatschappelijke baten hoger zijn dan de kosten. De tweede maatregel zou indirect het dagelijks leven van burgers kunnen beïnvloeden wanneer de industrie hogere kosten doorberekent in de prijzen, maar veel burgers uit de middengroep lijken hier de voorkeur aan te geven ten opzichte van maatregelen die hen *direct* raken zoals een verhoging van de energiebelasting. Tevens leidt "aanscherping CO₂ heffing industrie" tot een verstrenging van beleid tegenover vervuilende sectoren en is het in lijn met het 'de vervuiler moet betalen' principe. Meer dan 80% van de deelnemers aan de klimaatraadpleging vindt dat de overheid de maatregelen "meer windmolens op zee", "aanscherping CO₂ heffing industrie" en "stimuleren van isolatie van woningen" extra moet toepassen om de klimaatdoelen van 2030 te halen, meer dan 84% beveelt deze maatregelen aan in het tweede onderdeel van de klimaatraadpleging en de latente klasse clusteranalyses laten zien dat deze drie maatregelen moeten worden ingevoerd volgens alle geïdentificeerde groepen die vinden dat de overheid ambitieuzer klimaatbeleid moet invoeren.

Naast deze drie maatregelen zien we dat ook het verhogen van subsidie op CO₂ reductie in de industrie, het verhogen van de vliegbelasting en het investeren in groene waterstof goed scoren op de vier voorwaarden en kunnen rekenen op steun van de overgrote meerderheid van de middengroep. Alle drie de maatregelen hebben volgens deelnemers maar weinig impact op de huidige manier van leven. De eerste twee maatregelen zorgen tevens voor een strenger beleid voor vervuilende sectoren en het verhogen van de vliegbelasting is in lijn met het 'de vervuiler moet betalen' principe. Ook denken veel deelnemers uit de middengroep dat de maatregelen tot meer baten dan kosten zullen leiden. Meer dan 69% beveelt deze maatregelen aan in het tweede onderdeel van de klimaatraadpleging en de latente klasse clusteranalyses laten zien dat deze drie maatregelen moeten worden ingevoerd volgens alle geïdentificeerde groepen die vinden dat de overheid ambitieuzer klimaatbeleid moet invoeren. Voor alle zes de maatregelen die hierboven worden besproken geldt wel dat er ook tegenargumenten worden genoemd door deelnemers en het is aan te bevelen om in de onderbouwing van keuzes op deze argumenten in te gaan.

Optimaliseer maatregelen die minder goed scoren op de vier voorwaarden

Het verlengen van subsidie op elektrisch rijden, de kilometerheffing en het verkleinen van de veestapel door uitkopen en afromen scoren iets minder goed op de vier voorwaarden dan de zes maatregelen die hierboven zijn besproken. Over het algemeen worden deze maatregelen gesteund door de middengroep, maar we zien in de latente klasse clusteranalyses dat delen van de middengroep kritisch zijn.

Het verlengen van subsidies voor elektrisch rijden wordt slechts aanbevolen door 68% van de deelnemers uit de open raadpleging (ter vergelijking 91% van de deelnemers aan de open raadpleging beveelt de vliegbelasting aan). Met name deelnemers van middelbare leeftijd die stemmen op centrum-linkse partijen zijn kritisch op deze maatregel. Zij vrezen dat deze maatregel de kloof tussen arm en rijk vergroot, zij twijfelen of de maatschappelijke baten van de maatregel groter zijn dan de kosten (o.a. negatieve effecten verkeersveiligheid, milieuvervuiling bij sloop en hoge financiële kosten) en ze vinden maatregelen als de kilometerheffing en stimuleren van openbaar vervoer en de fiets beter omdat deze ook autogebruik ontmoedigen.

Het verkleinen van de veestapel worden aanbevolen door 62% van de deelnemers uit het internetpanel. Een groep Nederlanders van middelbare leeftijd die op centrum-rechtste partijen stemt en die in dorpen en op het platteland leeft is heel kritisch op deze maatregel, terwijl zij positief is over de meeste andere maatregelen. Deelnemers die 'de vervuiler moet betalen' een belangrijk principe vinden, hebben moeite met de maatregel omdat volgens hen vervuilers juist worden beloond. Ook vrezen sommige deelnemers dat de maatregel ervoor zorgt dat de boerencultuur verloren gaat en het opengevallen landschap wordt volgebouwd met huizen. Veel deelnemers maken zich zorgen dat het verkleinen van de veestapel in Nederland ervoor zal zorgen dat de veestapel in andere landen groter wordt. Je investeert volgens hen in dat geval veel belastinggeld in een maatregel die per saldo misschien zelfs tot een toename leidt van broeikasgassen als er in het buitenland minder duurzaam wordt geproduceerd. Eén deelnemer geeft aan dat het bovenstaande effect moet worden beperkt door als voorwaarde bij de uitkoop op te nemen dat uitgekochte boeren niet met hun geld een nieuw bedrijf mogen starten in het buitenland.

Deelnemers uit de open raadpleging zijn veel positiever over de invoering van de kilometerheffing dan deelnemers uit het internetpanel. De maatregel wordt aanbevolen door respectievelijk 85% en 60% van de deelnemers. De latente klasse clusteranalyses laten zien dat de meeste deelnemers uit de open raadpleging voorstander zijn van een maximale toepassing van de kilometerheffing (elektrische auto's betalen 4 cent per kilometer en benzineauto's 10 cent), terwijl de meeste deelnemers uit het internetpanel een gematigdere toepassing zien zitten (elektrische auto's betalen 4 cent per kilometer en benzineauto's 7 cent). Sceptische deelnemers vrezen dat het invoering van een kilometerheffing ervoor zorgt dat de kloof tussen arm en rijk groter wordt. Zij denken dat hoge inkomens gemakkelijker op deze maatregel kunnen anticiperen door meer thuis te gaan werken of door een elektrische auto te kopen, terwijl lage inkomens die een beroep hebben waarbij zij afhankelijk zijn van de auto harder worden geraakt omdat ze moeilijker

kunnen thuiswerken of een elektrische auto kunnen kopen. Om dit op te lossen pleiten deelnemers voor vrijstelling van bepaalde groepen (zoals ondernemers die afhankelijk zijn van hun auto) of voor het specifiek subsidiëren van elektrisch vervoer voor mensen die voor hun werk afhankelijk zijn van de auto. Zoals eerder besproken hebben sommige deelnemers moeite met de kilometerheffing, omdat zij denken dat het verhogen van accijnzen op fossiele brandstoffen een beter alternatief is.

Weerstand tegen vleesbelasting, verhogen energiebelasting, windenergie op zee en het bouwen van kerncentrales

De vier voorwaarden kunnen door beleidsmakers worden gebruikt om weerstand tegen klimaatmaatregelen beter te begrijpen. Eerder lieten we zien dat weerstand tegen een maatregel als het verhogen van de energiebelasting op aardgas niet kan worden verklaard vanuit de mate waarin mensen effecten ervaren van de maatregel, omdat deelnemers die grote effecten denken te ervaren de maatregel hetzelfde beoordelen als mensen die geen effecten denken te gaan ervaren. Er is veel weerstand tegen de vleesbelasting, het verhogen van de energiebelasting op gas en het bouwen van meer windmolens en zonneparken op land omdat deze maatregelen de persoonlijke levenssfeer van burgers aantasten. Met name tegenstanders van de vleesbelasting voeren dit argument aan:

"Die van de vleesbelasting is persoonlijk. Ik vind dat een lekker stukje vlees op zijn tijd moet kunnen."

"Kom niet aan mijn stukje bloedend vlees. De auto mag de deur uit."

"Vleesbelasting is gewoon dom. Dan gooi ik eens per paar maanden een half varken in de vriezer uit een van onze buurlanden. Vegetariërs en veganisten kunnen me inmiddels doodvallen met het voortdurend opdringen van hun normen en waarden."

"De opties die een direct effect hebben op de persoonlijke leefsituatie (heffing extra belasting bv) zou ik afraden. Ik denk dat belonen beter werkt."

De acceptatie van een verhoging van de vliegbelasting is over het algemeen hoger dan een invoering van de vleesbelasting doordat de vliegbelasting minder ingrijpt op het leven 'achter de voordeur' dan de vleesbelasting. Een vliegbelasting grijpt maar een paar keer per jaar in op het dagelijks leven van burgers, terwijl vlees consumerende burgers veel vaker worden geraakt door een vleesbelasting. Zoals besproken is de acceptatie voor bovenstaande maatregelen waarschijnlijk hoger als andere maatregelen zichtbaar maximaal zijn toegepast en de overheid een streng beleid voert tegen grote vervuilende sectoren.

Een andere reden waarom de vleesbelasting en het verhogen van de energiebelasting op weerstand stuiten is dat mensen bang zijn dat lage inkomens in de knel komen.

"Ook denk ik dat vleesbelasting veel mensen boos zullen maken en dat er dan tegen wordt geprotesteerd. ik ben immers maar jong, maar alsjeblieft neem maatregelen die geen andere mensen stuk zullen maken. vleesbelasting, extra geld moeten betalen voor aardgas, mensen hebben daar (helemaal in deze corona crisis) toch geen extra geld voor."

"Sommige mensen hebben al moeite met rondkomen en dan wil je vlees duurder maken verdomme."

"Belasting aardgas: rijkere mensen kunnen het zich veroorloven andere methoden te gebruiken. Armere mensen niet. Hiermee maak je het gat tussen arm en rijk nog groter."

Om de acceptatie te vergroten onder de middengroep voor maatregelen als de vleesbelasting en het verhogen van de energiebelasting is het belangrijk om een duidelijk beleid te maken dat ervoor zorgt dat lage inkomensgroepen worden beschermd.

Het bouwen van kerncentrales is de maatregel die in absolute zin het slechtst scoort in de klimaatraadpleging. Tegelijkertijd is het de maatregel waarover deelnemers het meest gepolariseerd zijn. Toen deelnemers werden gevraagd om hun keuzes te onderbouwen noemden zij relatief veel argumenten voor en tegen het bouwen van een kerncentrale als we dit vergelijken met de andere maatregelen. Het is interessant dat de meeste argumenten zich richten op de verhouding van maatschappelijke baten en kosten van het bouwen van kerncentrales en niet zozeer op de drie rechtvaardigheidsprincipes. Voorstanders ervaren kernenergie als schone energie die zorgt voor een grote reductie van broeikasgassen en dit maakt Nederlanders minder afhankelijk van staten die olie- en gas produceren. Een kerncentrale neemt volgens hen relatief weinig ruimte in en de energie is bij windstilte en duisternis ook beschikbaar. Ook zijn er deelnemers die moeite hebben met het afval van een kerncentrale, maar het voorkomen van klimaatverandering zwaarder vinden wegen en daarom toch het bouwen van een kerncentrale aanbevelen. Tegenstanders vinden het bouwen van kerncentrales slecht voor het milieu door het afval wat vrijkomt en ze vinden het een onveilige technologie. Zij maken zich zorgen over de risico's in geval van een terroristische aanslag, oorlog of een natuurramp (door zeespiegelstijging). Tegenstanders voeren ook aan dat kernenergie een dure technologie is die mogelijk al achterhaald is wanneer er een kerncentrale is gebouwd.

Ervaringen van deelnemers

91% van de deelnemers vindt dat de overheid zowel de adviezen van burgers als experts

in overweging moet nemen. 3% van de deelnemers vindt dat de overheid alleen moet kijken naar adviezen van burgers en dus adviezen van experts moet negeren. 6% vindt dat de overheid uitsluitend moet luisteren naar experts.

Deelnemers zijn zeer positief over de klimaatraadpleging. 80% zegt dat de overheid deze methode vaker moet toepassen. Deelnemers vonden het met name fijn om nuance te kunnen aanbrengen en mee te worden genomen in beslissingen die de overheid moet nemen. Deelnemers ervaren een sterk gevoel van betrokkenheid bij overheidsbeleid door hun deelname en zij vonden de informatie die ze kregen in de raadpleging helder en toegankelijk. Een deelnemer zegt bijvoorbeeld:

"De overheid plaatst zich op deze manier dicht bij de burger; dat maakt hun beslissingen geloofwaardiger."

Kritische deelnemers vonden het aantal maatregelen waarover zij een advies konden geven te beperkt. Wel grepen deelnemers de kans om bij de open vragen out-of-the-box ideeën in te brengen. Zo gaf een deelnemer aan dat het een goed idee zou zijn om het spoor te overkappen met zonnepanelen. Dit heeft volgens deze deelnemer als extra voordeel dat de rails minder weergevoelig wordt.

1. INTRODUCTIE

De Nederlandse overheid heeft met andere Europese landen afgesproken om meer actie te ondernemen om klimaatverandering tegen te gaan. In 2020 hebben de EU-landen afgesproken om in 2050 klimaatneutraal te zijn, dat wil zeggen dat er netto geen emissies van broeikasgassen meer zijn. Om dit doel te kunnen halen hebben EU-landen afgesproken om het emissiedoel van 2030 aan te scherpen naar 55% emissiereductie ten opzichte van 1990 (EU, 2020). Dit was eerst 40%. Deze aanscherping zal ook leiden tot aanvullende maatregelen om broeikasgassen te verlagen in Nederland. In Nederland betekent dit een aanscherping van het 2030-doel van 49% naar 55% emissiereductie ten opzichte van 2030.

Na de verkiezingen in 2021 zal de nieuwe regering daarom moeten beslissen welke maatregelen zij gaan nemen om de uitstoot van broeikasgassen zoals CO₂ te verlagen. Tweede Kamerleden hebben eerder aangegeven dat zij graag de samenleving hierbij willen betrekken. Het belangrijkste voorbeeld hiervan is de motie Sienot – Dik-Faber (Tweede Kamer, 2020) waarin de regering wordt verzocht om input op te halen uit de brede samenleving voor voorstellen om de klimaatdoelstellingen te halen. Sienot en Dik-Faber verzoeken de regering verder om deze input te verwerken tot concrete maatregelen en ervoor te zorgen dat deze informatie beschikbaar is bij de kabinetsformatie. Daarnaast was er de motie van Tweede Kamerlid Mulder over het belang van het zo vroeg mogelijk betrekken van inwoners bij transitievraagstukken, zoals klimaatbeleid, om zo te zorgen voor maatschappelijk draagvlak (Tweede Kamer, 2020).

1.1 Waarom een PWE?

Het hoofddoel van dit onderzoek is om de Nederlandse samenleving in staat te stellen om de nationale overheid te adviseren over klimaatbeleid. Meer specifiek willen wij een grote groep Nederlanders de kans geven om een advies te geven over de manier waarop klimaatdoelstellingen voor 2030 kunnen worden bereikt. Dit doen wij via een Participatieve Waarde Evaluatie (PWE). PWE is een methode om de participatie van grote groepen burgers te faciliteren. De essentie van een PWE is dat burgers een advies kunnen geven over een keuzevraagstuk van de overheid. Burgers worden als het ware op de stoel van de regering gezet. Het keuzevraagstuk van een overheid wordt nagebootst in een online omgeving. Burgers worden zich bewust van het dilemma waar de overheid voor staat. Ze krijgen een overzicht van de voor- en nadelen van de opties waartussen de overheid kan kiezen en de beperkingen die er zijn (bijvoorbeeld: 'er is beperkt budget' of 'er moet een CO₂-reductie doelstelling worden gehaald'). Vervolgens wordt er aan deelnemende burgers